

Міністерство освіти і науки України
Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія

ЧОПИК ЮРІЙ СТЕПАНОВИЧ

УДК 371.4.001.7(4/9):001.891(477–057.4)(043.3)

**ЗАРУБІЖНА РЕФОРМАТОРСЬКА ПЕДАГОГІКА
В ОЦІНКАХ УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВЦІВ
(друга половина ХХ – початок ХХІ століття)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук



Хмельницький – 2017

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник – доктор педагогічних наук, доцент
Стражнікова Інна Василівна,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», професор кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Кочубей Тетяна Дмитрівна,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, професор кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи;

кандидат педагогічних наук, доцент
Караманов Олексій Владиславович,
Львівський національний університет імені Івана Франка, доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки.

Захист відбудеться «01» липня 2017 р. о 9⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 70.145.01 у Хмельницькій гуманітарно-педагогічній академії за адресою: зала засідань, вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії за адресою: вул. Проскурівського підпілля, 139, м. Хмельницький, 29013; та на сайті академії за адресою: www.kgra.km.ua.

Автореферат розісланий «27» травня 2017 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради



Б. С. Крищук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми зумовлена низкою суспільно-політичних, освітньо-педагогічних, науково-теоретичних чинників. Україна цілеспрямовано, поступально реалізує стратегічний державний курс на євроінтеграцію. Його невід'ємним складником є модернізація змісту освіти згідно з міжнародними стандартами й вимогами. Це передбачає глибоке осмислення та творче використання зарубіжного історичного досвіду щодо формування особистості на основі перевірених часом засад і постулатів теорії та практики навчання й виховання. Великий потенціал для розв'язання цього завдання має реформаторська педагогіка – потужний суспільний освітній рух, що наприкінці ХІХ – У першій третині ХХ ст. охопив більшість країн Європи та США. Він згуртував учених, освітян, громадськість у єдиному прагненні – модернізувати національні системи освіти задля виховання людини з високими моральними, інтелектуальними, професійними якостями, які б відповідали черговим викликам індустріального суспільства.

Дисертаційне дослідження актуалізує узгодження наріжних ідей зарубіжної реформаторської педагогіки та базових положень Закону України «Про освіту» (1991 р.), Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2021 р. (2012 р.), Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. (2013 р.) та інших основоположних документів, що окреслюють такі освітні пріоритети, як відмова від імперативно-авторитарної педагогіки, малопродуктивних методів навчання, створення умов для формування гуманістичного типу навчально-виховного процесу, виховання творчої, активної особистості, орієнтованої на загальнолюдські цінності та здатної до саморозвитку й самореалізації за нових ринкових умов.

Вирішальну роль у всебічному осмисленні зарубіжного досвіду навчання й виховання повинна відіграти вітчизняна історико-педагогічна наука, котра також перебуває на етапі зміни теоретичних парадигм і пошуку нових методологічних орієнтирів. Вона нагромадила значний масив досліджень різних аспектів розвитку реформаторської педагогіки кінця ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. Він потребує критично-конструктивного вивчення задля визначення здобутків, прогалин, перспектив подальших наукових пошуків, а також творчої адаптації зарубіжного досвіду в освітній простір України.

Осмислення доробку українських учених, які досліджували розвиток різних течій і напрямів зарубіжної реформаторської педагогіки кінця ХІХ – 30-х рр. ХХ ст., фрагментарно відображено у вступних розділах дисертаційних і монографічних досліджень та окремих публікаціях у педагогічній періодиці. Зокрема, вивчено напрацювання щодо теорії вільного виховання (ідеї М. Монтесорі) й гуманістичної педагогіки (О. Барило, С. Белова, С. Вдович, О. Квас, Г. Кемінь, І. Дичківська, С. Куркіна, Т. Петрова, Т. Поніманська, А. Растригіна, О. Сухомлинська та ін.); розвитку вальдорфської педагогіки (С. Гозак, О. Іюнова, Л. Литвин, О. Лукашенко, С. Лупаренко, В. Новосельська, В. Партола, О. Передерій та ін.); експериментальної та прагматичної педагогіки

(Л. Веремюк, В. Коваленко, Т. Кочубей, Н. Кравцова, Л. Лисенко, О. Радіонова та ін.); педології (І. Болотінова, Ю. Литвина, Н. Осьмук, А. Степаненко, О. Титаренко та ін.). Досліджено розвиток реформаторської педагогіки в окремих країнах (Н. Абашкіна, О. Коцюбинський, В. Кравець, А. Сбруєва та ін.), її вплив на формування педагогічної науки, теорії і практики навчання й виховання в Україні в першій третині ХХ ст. (Н. Дзюбишина, Л. Дуднік, Т. Завгородня, О. Караманов, В. Лук'янова, О. Перетятко, С. Поліщук, Б. Ступарик, О. Сухомлинська та ін.).

Дисертаційне дослідження зумовлене потребою:

– систематизації та комплексного критично-конструктивного аналізу значного масиву нагромаджених вітчизняною педагогічною наукою досліджень щодо розвитку різних течій і напрямів зарубіжної реформаторської педагогіки кінця ХІХ – 30-х рр. ХХ ст.;

– практичного впровадження в процес модернізації сучасної системи освіти України нагромадженого зарубіжними педагогами-реформаторами науково-методичного доробку з теорії та практики навчання й виховання.

Отже, суспільна й науково-теоретична актуальність проблеми та потреба її комплексного, системного аналітичного осмислення зумовили вибір теми дисертації: **«Зарубіжна реформаторська педагогіка в оцінках українських науковців (друга половина ХХ – початок ХХІ століття)».**

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складником науково-дослідної роботи кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» «Історико-педагогічні проблеми навчання і виховання в системі безперервної освіти» (номер державної реєстрації 0108U009122).

Тему дисертації затверджено вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 5 від 27.05.2014 р.) та узгоджено в Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 6 від 17.06.2014 р.).

Мета дослідження полягає в комплексному аналізі досліджень українських науковців другої половини ХХ – початку ХХІ ст. розвитку течій і напрямів зарубіжної реформаторської педагогіки задля визначення стану й перспектив вивчення проблеми та використання набутого історико-педагогічного досвіду в сучасній системі освіти України.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Охарактеризувати методологічні засади, джерельну базу й дослідженість проблеми.

2. Проаналізувати глибину інтерпретації українськими науковцями основних напрямів, течій, авторських шкіл зарубіжної реформаторської педагогіки.

3. Розкрити спектр тлумачень вітчизняними вченими процесу розвитку української освіти та педагогічної думки першої третини ХХ ст. в контексті зарубіжної реформаторської педагогіки.

4. Визначити перспективи використання розвідок українських учених щодо зарубіжної «педагогіки реформ» для розвитку вітчизняної педагогічної компаративістики та модернізації сучасної системи освіти України.

Об'єкт дослідження – історіографія педагогічної компаративістики України.

Предмет дослідження – погляди українських учених другої половини ХХ – початку ХХІ ст. на історію розвитку зарубіжної реформаторської педагогіки.

Хронологічні межі дослідження визначено у двох аспектах: конкретно-історичному та науково-дослідному. Перший окреслено часом виникнення й розвитку зарубіжної реформаторської педагогіки наприкінці ХІХ ст. – 30-х рр. ХХ ст., хоча цей процес мав особливості в різних країнах. Другий аспект зумовлений характером розвитку української педагогічної науки радянського повоєнного та сучасного державницького періодів: за нижню межу умовно слугує початок 50-х рр. ХХ ст., коли з відновленням науково-педагогічних центрів в Україні розпочався новий період розвитку педагогічної компаративістики; за верхню – 2016 р., коли завершилася системна робота зі збору наукової літератури з теми дослідження. Два означені періоди мали окремі етапи вивчення «педагогіки реформ».

Методи дослідження: *евристично-пошуковий* – для пошуку, систематизацій, класифікацій джерельних матеріалів; *проблемно-хронологічний* – для реконструкцій та виявлення динаміки, основних тенденцій нагромадження науково-педагогічних знань; *нарративний* – для співвідношення фактографічного матеріалу та його аналітичної інтерпретації; *вибірковий аналіз* – для вибірки за певними критеріями й вивчення репрезентативних наукових праць та оформлювання на цій основі узагальнювальних висновків; *порівняльно-педагогічний* – для з'ясування спільного, особливого, відмінного у вивченні освітніх процесів і науково-педагогічних явищ; *історіографічний* – для репрезентації технологічних підходів і прийомів аналізу педагогічної літератури та процесу нагромадження наукових знань; *математичні й соціологічні методи* – для формалізації даних, одержаних аналітичним шляхом.

Джерельну базу дослідження складають різновидові наукові матеріали (монографії, дисертації, автореферати, статті, посібники тощо) та різножанрові публікації (наукові, науково-популярні, навчальні, публіцистичні, документальні), що зберігаються у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського, ДНУ «Український інститут науково-технічної експертизи та інформації», Державної науково-педагогічної бібліотеки України ім. В. О. Сухомлинського. Його важливий складник становлять публікації центральних, профільних, регіональних часописів («Радянська школа», «Рідна школа», «Педагогіка та психологія», «Шлях освіти», «Порівняльно-педагогічні студії», ін.), наукових вісників провідних університетів України, збірників, виданих за результатами науково-практичних конференцій і семінарів; матеріали мережі Інтернет тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

уперше у вітчизняній педагогічній науці *комплексно досліджено* доробок українських науковців другої половини ХХ – початку ХХІ ст., присвячений

розвитку зарубіжної реформаторської педагогіки: здійснено періодизацію цього процесу (два основні – радянський і сучасний – періоди поділено на окремі етапи, що відображають динаміку нарощування знань); систематизовано трактування зарубіжних ідей вільного виховання, теорії та практики розвитку експериментальної, прагматичної педагогіки та інших напрямів і течій освітньо-реформаторського руху; визначено сучасний стан і перспективи розвитку монтессорізнавства та вивчення вальдорфської виховної системи;

удосконалено, поглиблено наукові уявлення про інтерпретацію українськими дослідниками еволюції національної педагогічної думки першої третини ХХ ст. в контексті зарубіжного реформаторського руху; ступінь осмислення впливу зарубіжних течій і напрямів на розвиток системи освіти, педагогічної думки та теорії навчання й виховання;

одержали подальший розвиток чинні в українській історико-педагогічній науці підходи до класифікації та градації різних течій і напрямів зарубіжного освітньо-реформаторського руху, трактування концептуальних постулатів його авторських шкіл.

Практичне значення одержаних результатів полягає в перспективі використання систематизованих і проаналізованих у ньому матеріалів та сформульованих положень і висновків для планування й організації наукових досліджень, підготовки навчальної літератури з історії педагогіки, порівняльної педагогіки, педагогічних технологій, теорії і практики навчання та виховання, а також при написанні дипломних і курсових робіт. Вони будуть корисними для розробки концепції реформування української системи освіти з урахуванням досвіду реформаторської педагогіки, зокрема в процесі організації навчально-виховних закладів, що будуються на засадах вальдорфської педагогіки, Монтессорі-педагогіки. На основі результатів дослідження розроблено спецкурс за вибором «Зарубіжна реформаторська педагогіка в дослідженнях українських учених кінця ХХ – початку ХХІ століття», матеріали якого можуть бути використані під час навчальних занять з історії зарубіжної педагогіки, історії розвитку української та зарубіжної педагогічної думки, країнознавства, порівняльної педагогіки та ін.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії (довідка про впровадження № 765 від 16.11.2016 р.), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (довідка про впровадження № 01-15/06-01/01-2651 від 21.11.2016 р.), Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка (довідка про впровадження № 81 від 07.12.2016 р.), КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» Херсонської обласної ради (довідка про впровадження № 01-223/488 від 07.12.2016 р.).

Особистий внесок здобувача в опублікованій у співавторстві праці [6] полягає в тому, що автором проаналізовано дослідження про вплив реформаторської педагогіки на розвиток теорії і практики навчання в Україні у першій третині ХХ ст.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження доповідалися на наукових та науково-практичних конференціях різного рівня, серед яких: *міжнародна* – «Aktualne naukowe problem. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka» (Wroclaw, 2014); *всеукраїнські*: «Мирослав Гнатович Стельмахович – видатний український педагог» (Івано-Франківськ, 2014), «Реалізація закону України «Про вищу освіту» у вищій медичній та фармацевтичній освіті України» (Тернопіль, 2015); *регіональна* – «Досвід впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах Прикарпаття III–IV рівнів акредитації» (Івано-Франківськ, 2015); отримані в ході дослідження результати доповідалися й обговорювалися на засіданні кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика, на щорічних звітних наукових конференціях викладачів та аспірантів ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (Івано-Франківськ, 2011–2015).

Публікації. Результати дослідження висвітлено в 12 публікаціях автора (11 – одноосібні), з яких 8 відображають основні наукові результати дисертації (зокрема, 1 публікація у вітчизняному науковому фаховому виданні, включеному до міжнародних наукометричних баз), 4 – апробаційного характеру.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел (547 найменувань), 3 додатків на 31 сторінці. Загальний обсяг дисертації становить 269 сторінок друкованого тексту, основний зміст викладено на 180 сторінках. Роботу ілюстровано 1 таблицею.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дослідження, указано її зв'язок з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи наукового пошуку, хронологічні межі та джерельну базу дослідження; розкрито наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; наведено відомості про впровадження, апробацію та опублікування результатів дослідження; указано структуру та обсяг дисертації.

У **першому розділі** – «Дослідження зарубіжної реформаторської педагогіки як історико-педагогічна проблема» – розкрито методологічні засади, джерельну базу дисертації та стан вивчення проблеми.

Дисертаційна робота підготовлена на перетині історії педагогіки, педагогічної компаративістики, педагогічної історіографії, інших галузей педагогічної науки. Це визначило характер і особливості розробки її методологічних засад, що ґрунтуються на науково-теоретичних напрацюваннях українських і зарубіжних учених (О. Адаменко, А. Василюк, Л. Голубнича, Н. Гупан, Б. Вульфсон, О. Джуринський, Т. Завгородня, Н. Лавриченко, А. Сбруєва, І. Стражнікова, О. Сухомлинська, Г. Щука та ін.).

Важливим складником методології дослідження стало визначення науково-теоретичних засад компаративістських розвідок, орієнтованих на комплексний аналіз, порівняння зарубіжних і вітчизняних освітньо-педагогічних систем та

історіографії педагогічної науки, яка вивчає процес акумуляції наукових знань про розвиток освітніх систем і педагогічної думки. У другій половині ХХ – на початку ХХІ ст. вітчизняна педагогіка пододала складний шлях зміни наукових парадигм з радянської, наскрізь заполітизованої та побудованої на вульгаризованих соціально-класових постулатах, на сучасну цивілізаційну, яка ґрунтується на принципах плюралізму та гуманістичних цінностях.

Наступним складником методології дослідження стало визначення наукового інструментарію у вигляді категоріально-понятійного апарату та операційних методів. З'ясування змісту, базових категорій педагогічної компаративістики та історіографії показало, як на перетині своїх завдань вони виконують спільні функції: інформативно-накопичувальну; пізнавально-пояснювальну; узагальнювально-аналітичну; комунікаційну; методологічну; перетворювальну; прогностичну. В основу комплексного аналізу розвитку зарубіжної реформаторської педагогіки покладено модель Е. Заїр-Бек, яка передбачає: а) оптимальний відбір джерел та інформації; б) аналіз інформації, яка підтверджує чи спростовує гіпотезу дослідження; в) критично-конструктивний аналіз наукових студій; г) з'ясування сильних і слабких сторін структурних підходів до вивчення конкретно-педагогічних проблем тощо (Заїр-Бек Е. С. Роль новых подходов в сопоставительных исследованиях для развития образования, 2006).

Для виконання цих вимог ураховано особливості вивчення проблем освіти та педагогіки, які полягають у використанні й урахуванні: а) великої кількості матеріалів про їхню структуру, зміст, способи управління; б) даних ментального характеру про уявлення, цінності, знання і представників педагогічної думки, і дослідників їхньої творчості; в) соціального контексту досліджень, що впливає на відбір, інтерпретацію, виклад фактів; г) мінливості досліджуваних феноменів, зокрема теорій, концепцій, окремих ідей; г) культурологічної відносності закономірностей, що вивчаються. Програма цього дослідження спирається на конвенційну стратегію, що передбачає відкриту комунікацію, дискурс та досягнення консенсусу в оціночних характеристиках.

У дисертації використано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: головного, вибіркового, перехресного аналізу та дискурс-аналізу; порівняльно-педагогічний, парадигмальний; актуалізації і прогнозування; допоміжні методи (статистичні, соціометричні) та ін.

Джерельна база дисертації класифікується за формально-змістовим принципом та поділяється на такі основні групи джерел: 1) дисертації та автореферати (105 назв), монографії (44); 2) навчально-методична література (64); 3) статті в науковій періодиці й матеріалах конференцій (143); 4) автентичні праці педагогів-реформаторів (17); 5) довідникові, бібліографічні видання (32); 6) документальні матеріали (9) тощо. Кожна з них має специфічне науково-інформаційне навантаження.

Складена в процесі опрацювання цієї та іншої літератури бібліографія публікацій про розвиток реформаторської педагогіки нараховувала понад сімсот позицій. У процесі їхнього аналітичного опрацювання цей список скоротився удвічі через виокремлення найбільш значущих, репрезентативних, оригінальних

досліджень, які, з нашого погляду, відображають основні здобутки та тенденції вивчення зазначеної проблеми. Одержані під час такої роботи матеріали й досвід засвідчують потребу підготовки тематичного покажчика виданої в Україні літератури з історії розвитку зарубіжної реформаторської педагогіки кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.

Для з'ясування ступеня вивченості зарубіжної реформаторської педагогіки українською історико-педагогічною наукою цей доробок поділено за формально-видовою та функціональною ознаками на дві групи студій. Перша стосується вступних розділів дисертаційних і монографічних праць, де проаналізовано джерела з досліджуваної проблеми (виявлено чи не єдину спеціальну дисертацію О.Сторонської про розвиток монтезорізнавства); друга – наукових статей, де розглянуто літературу, присвячену різним аспектам «педагогіки-реформ» (зафіксовано близько 10 таких публікацій). Їхній аналіз показав, що автори часто ігнорують доробок радянських науковців з означеної проблеми та не завжди демонструють високий рівень історіографічного аналізу, який часто зводиться до групування схожих за тематикою праць й анонсування їхнього змісту. При цьому, як правило, не відстежено наступності вивчення певних проблем, не з'ясовано новизни та внеску кожного вченого в їхнє осмислення тощо.

Отже, напрацювання українських науковців, що стосуються розвитку зарубіжної реформаторської педагогіки, не стали предметом комплексного дослідження, що зумовлює доцільність і актуальність підготовки спеціальної дисертаційної праці. Важливі підстави для цього дає науково-теоретичний інструментарій педагогічної компаративістики та історіографії.

У другому розділі – «Зарубіжна реформаторська педагогіка як об'єкт наукових досліджень другої половини ХХ – початку ХХІ століття» – проаналізовано стан вивченості теорії вільного виховання, експериментальної і прагматичної педагогіки, Монтезорі-педагогіки, вальдорфської педагогіки, інших напрямів освітньо-реформаторського руху.

В українській науці предметне вивчення означеної проблематики розпочалося в 20-30-х рр. ХХ ст., однак за наступних десятиліть існування радянського режиму цей процес було перервано, що зумовило відставання сучасних дослідників реформаторської педагогіки від західних колег.

Вульгаризаторський соціально-класовий підхід радянської науки до західних теорій вимагав безапеляційної критики, тому зарубіжна реформаторська педагогіка апріорі не могла піддаватися неупередженому аналізу, натомість оголошувалася «буржуазно-шовіністичною», «біологізаторською» тощо. Утім, не слід тотально знецінювати спадщину радянських учених (М. Григор'єв, Є. Мединський та ін.), які вивчали автентичні праці зарубіжних педагогів, але тлумачили їхній зміст в руслі нав'язаних ідеологем, вдавалися до вибіркового цитування окремих положень, некоректних порівнянь і аналогій.

Повернення сучасної української історико-педагогічної науки в систему світового педагогічного мислення, характеризується складним осмисленням зарубіжної реформаторської педагогіки. У цьому процесі виокремлюємо два основні етапи, позначені певними особливостями акумуляції наукових знань. На

першому (90-ті рр. ХХ ст.) з'являється низка статей і навчально-методичних праць інформаційно-ознайомлювального характеру (у дусі «реабілітації історії педагогіки»), що актуалізували її ідеї, досвід, моделі розв'язання нагальних освітньо-виховних питань. На другому етапі (початок ХХІ ст.) розширюється діапазон публікацій у періодиці, з'являються спеціальні дисертації (3 докторських, близько 40 кандидатських), присвячені різним аспектам «педагогіки реформ», а також студії в галузі персоналістики, котрі висвітлюють здобутки різних авторських шкіл та окремих представників.

Попри досить виразне в українській науці розуміння сутності реформаторської педагогіки, у дослідженні її окремих аспектів (внутрішнє структурування, персоніфікація напрямів тощо) простежується велике різноманіття оцінок і поглядів. Це явище відображає енциклопедична й навчальна література (М. Євтух, В. Кравець, М. Левківський, Д. Скільський, Г. Троцько та ін.), де, як правило, подано усталені трактування освітньо-педагогічних процесів. Розмаїття в розумінні її базових основ додають спеціальні наукові дослідження (О. Барило, О. Квас, Т. Кравцова, С. Куркіна, Т. Петрова, А. Растригіна, О. Сухомлинська та ін.), що визначають розлогий структурно-тематичний спектр історіографії «педагогіки-реформ», яка розглядається за окремими течіями й напрямками; у контексті зарубіжних освітніх систем; з погляду педагогічної компаративістики й персоналістики тощо.

У цьому контексті актуалізовано проблему щодо потреби здійснення науково обґрунтованої градації зарубіжної реформаторської педагогіки на окремі «течії», «напрями», «наукові (авторські) школи». Учені, як правило, формально констатують факт такого поділу, але при цьому часто не розрізняють цих понять, не конкретизують й не пояснюють, які теорії та авторські школи належать до її «течій», «направів» тощо. Це питання потребує спеціального осмислення з позицій сучасної теорії й методології педагогічної науки.

Визначено та охарактеризовано розлогий структурно-тематичний спектр історіографії реформаторського руху кінця ХІХ – першої третини ХХ ст., який вивчається за: окремими течіями та напрямками; у контексті історичного розвитку світової та національної педагогіки; у розрізі педагогічної персоналістики та з позицій авторських концепцій її відомих представників; у ракурсі впливу інноваційного потенціалу «педагогіки реформ» на розвиток теорії та практики педагогічної думки України; у площині порівняльно-педагогічних студій тощо. Вважаємо, що така «матриця» може слугувати відправною точкою для аналізу наукових здобутків про окремі компоненти розвитку зарубіжної школи та педагогіки зазначеного періоду.

Науковий доробок про розвиток означених течій і напрямів зарубіжної реформаторської педагогіки пронизаний ідеєю вільного виховання, висвітленою в спільному змістовому ключі (витоки й джерела формування, теоретичні та практичні засади тощо), і в різних тематичних ракурсах (наукових течіях, авторських школах тощо), і в науково-теоретичних контекстах (з позицій дитиноцентризму, педагогічного гуманізму) та ін.

Паралельно з узагальнювальними працями з проблем вільного виховання як однієї з течій реформаторської педагогіки, розгорталось вивчення творчої спадщини та практичної діяльності її визначних представників, зокрема К. Вентцеля, Г. Вінекена, Я. Корчака, О. Нілла, С. Френе та ін. Такий доробок увиразнює те індивідуальне, самобутнє, унікальне, що привносив кожен педагог-гуманіст у теорію та практику виховних систем, тож чимало їхніх ідей упродовж століття не втратили наукової та функціональної актуальності.

Визначено два чинники, що істотно впливають на розгортання студій про зарубіжну реформаторську педагогіку кінця XIX – першої третини XX ст. Перший стосується джерельної бази досліджень, зокрема у вигляді творів її представників. Наш аналіз дозволяє констатувати відчутний брак їхніх сучасних україномовних перекладів, який дослідники компенсують працями, перевиданими в Україні у 1920-х рр.; російськомовними перекладами, найпопулярнішими через найбільшу доступність; зарубіжними виданнями, які завдяки своїй автентичності найоптимальніше відповідають завданням наукових досліджень, але доступ до них обмежений. Прикметно, що навіть сучасні антології на кшталт хрестоматій з історії зарубіжної педагогіки, які містять повні тексти чи уривки праць Г. Вінекена, Е. Демолена, Дж. Дьюї, Р. Зейделя, Е. Кей, Г. Кершенштейнера, В. Лая, Г. Літца, Е. Меймана, М. Монтессорі П. Наторпа, А. Фер'єра, С. Френе, Г. Шарельмана, Р. Штайнера здебільшого становлять дещо «підредаговані» переклади, здійснені в Україні чи Росії у 1920-х рр.

Другий чинник стосується впливу досліджень російської педагогічної науки на розгортання студій про зарубіжну реформаторську педагогіку в Україні. Аналіз бібліографічних матеріалів з підготовки дисертацій та особливо статейних публікацій показує, що в першому випадку близько 55–60 %, а в другому – 75–80 % джерел становили російськомовні науково-педагогічні розвідки та переклади праць педагогів-реформаторів. Утім, на початку XXI ст. спостерігається активізація тенденції щодо збільшення українськими вченими досліджень з питань реформаторської педагогіки. Вона виразно виявилася в змінах загальних підходів до проведення дослідної роботи, зокрема й характері джерельної бази. Нова генерація науковців, що відзначається високим рівнем фахової підготовки та знанням іноземних мов, у науково-методологічному плані стала орієнтуватися на доробок вітчизняної та західної педагогічної науки.

Дослідження розвитку експериментальної та прагматичної педагогіки відображають широкий спектр історіософських й психолого-педагогічних постулатів та охоплюють різні авторські школи. У радянській науці вони трактувалися як «найреакційніші» течії «буржуазної педагогіки», хоча визнавалися їхні окремі «прогресивні» елементи, що стосувалися посилення зв'язку школи та життя, освітнього значення трудового виховання тощо.

Узагальнювальні праці з історії зарубіжної освіти висвітлюють прагматичну та експериментальну педагогіку в форматах нарису чи порівняльної аналітики. Основний приріст знань з цієї проблеми дають спеціальні наукові студії, автори яких зосереджуються на постаті Дж. Дьюї та намагаються комплексно висвітлити його філософську й дидактичну систему (В. Коваленко); розкривають суть

гуманістичної парадигми вченого (Т. Петрова); аналізують її в контексті теорії та практики «нового виховання» (Г. Кемінь); реконструюють теоретико-педагогічну модель Чиказької експериментальної школи-лабораторії (Н. Кравцова) тощо. Концепція прагматизму Дж. Дьюї та його послідовників осмислюється через призму американознавчої педагогіки (О. Безлюдний, В. Жуковський, О. Заболотна та ін.) й філософії освіти (О. Радіонова).

Зважаючи на архітектоніку й тематично-змістову спрямованість студій, присвячених експериментальній педагогіці, вони аналізувалися від узагальнювальних праць до присвячених конкретно-педагогічним питанням (Л. Лисенко). Активізувалося вивчення пов'язаних з нею наукових течій і авторських шкіл, зокрема авторської школи Е. Меймана; «школи дій» В. Лая, трудової школи Г. Кершенштейнера, Бременської наукової школи, соціальної педагогіки П. Наторпа, зарубіжної педології (О. Безпалько, С. Белова, Л. Веремлюк, В. Кравець, А. Степаненко, Т. Петрова, О. Титаренок, Т. Токарева, О. Янкович та ін.). Ці освітньо-педагогічні феномени предметно розглянуто в навчальних і наукових працях із соціальної та порівняльної педагогіки, в літературі про проектні технології тощо.

З'ясовано здобутки, прогалини й тенденції розвитку українського монтезорізнавства, що має міждисциплінарний і контроверсійний характер та представлене значним масивом наукової й навчальної літератури. За радянського періоду Монтезорі-педагогіка піддавалася критиці за «педоцентризм». Розвиток сучасних досліджень у цьому напрямі стимулює діяльність освітньо-виховних закладів відповідного спрямування. Від праць інформативного й навчально-методичного характеру 90-х рр. ХХ ст. вчені перейшли до його глибокого аналітичного осмислення. У 2000–2007 рр. з'явилися десятки статей і навчальних посібників, які в контексті дошкільної, соціальної, порівняльної педагогіки розкривали різні аспекти Монтезорі-системи.

Праці сучасних учених, присвячені Монтезорі-педагогіці, розділено на три групи: 1) узагальнювальні, що претендують на її комплексну характеристику (З. Борисова Р. Семернікова та ін.); 2) профільно-галузеві із дошкільної, соціальної педагогіки, з теорії та практики навчання й виховання (В. Бондар, М. Дичківська, Т. Пантюк, Т. Поніманська, В. Уманець, З. Халло та ін.); 3) студії з компаративістики, де вона висвітлюється в контексті становлення зарубіжних освітніх систем, через зіставлення з іншими авторськими школами (Н. Дічек, О. Заболотна, І. Зязюн, Р. Куха, А. Растригіна, О. Сухомлинська та ін.). Ці напрацювання закумульовано в дисертаціях І. Дичківської, А. Ільченко, О. Сторонської.

Вальдорфська педагогіка розглядається вітчизняною наукою в контексті розвитку зарубіжного реформаторського руху та як окремий феномен, що репрезентує систему оригінальних ідей і підходів до формування особистості. Активізацію студій в цьому напрямі стимулюють наявні в Україні громадські асоціації та освітні заклади, що функціонують на засадах Штайнер-школи. Важливий вплив на їхній розвиток справили наукові напрацювання О. Іонової.

Окрім її докторської, захищено 8 кандидатських дисертацій та підготовлено десятки публікацій, що розкривають різні аспекти цієї проблеми.

Установлено, що Штайнер-педагогіка досліджується в окремих європейських країнах як різновид альтернативної освіти (Н. Абашкіна, О. Заболотна, Л. Литвин, А. Пучко, ін.) та світоглядна антропософська й дидактична система (О. Боделан, С. Гозак, О. Дячок, В. Кремень, Л. Литвин, О. Лукашенко, О. Мезенцева, О. Нагорна, В. Новосельська, О. Папач, В. Партола, О. Передерій, В. Усачова та ін.).

Охарактеризовано процес формування українських наукових шкіл з педагогічної компаративістики, що посилює цілеспрямований поступальний характер дослідження зарубіжної реформаторської педагогіки. Допоки вони перебувають у стадії становлення, важко говорити про їхні загальні здобутки. Утім, можемо окреслити загальні контури цього процесу, що визначаються організаційною науково-педагогічною діяльністю лідерів в особі знаних науковців Києва (М. Євтух, О. Плахотнік, С. Сисоєва, О. Сухомлинська та ін.) і різних регіональних науково-педагогічних центрів: Харкова (О. Іонова та ін.), Луганська (Л. Ваховський та ін.), Тернополя (А. Вихрущ, В. Кравець), Дрогобича (В. Кемінь), Рівного (Т. Поніманська) та ін.

Таким чином, українські вчені істотно прогресували у вивченні означених течій і напрямів зарубіжної реформаторської педагогіки. Вони відмовилися від «російських окулярів» осмислення цієї проблематики та аргументовано дискутують з європейськими колегами щодо її різних аспектів.

У третьому розділі – «Еволюція української педагогіки першої третини ХХ ст. у контексті зарубіжного освітньо-реформаторського руху: рецепція вітчизняних дослідників» – проаналізовано дослідження впливу його течій і напрямів на розвиток вітчизняної системи освіти, теорії навчання й виховання та педагогічної думки.

Важливі підходи до вивчення цієї тематики викристалізувалися ще в радянський період. За «хрущовської відлиги» були здійснені спроби (А. Бондар, М. Грищенко, Ф. Корольов та ін.) повернути із забуття імена українських педагогів 20-х рр. ХХ ст., чий напрацювання розглядалися в контексті ідей педології. Відтак будь-які впливи зарубіжної педагогіки на розвиток української освіти стали піддаватися огульній критиці.

Архітектоніка сучасної педагогічної історіографії означеної проблеми складна, багатоплоскова. Присвячені їй праці були поділені й аналізувалися за галузями педагогіки, за хронологічними, тематичними, іншими критеріями.

Сучасну наукову парадигму розвитку української освіти й педагогіки в контексті зарубіжного реформаторського руху в загальному вигляді окреслюють праці з історії зарубіжної та української школи і педагогіки. Основні тенденції й підходи до цієї проблеми відображають репрезентативні підручники і навчальні посібники Л. Артемової, В. Галузинського, М. Євтуха, І. Зайченка, В. Кравця, В. Левківського, О. Любара, Е. Федорчук, В. Федорчук, В. Ягупова, колективні видання за редакцією О. Сухомлинської, Г. Троцько та ін.

Визначена «матриця» охоплює таку проблематику досліджень з цієї теми: комплексний аналіз впливів різних течій реформаторського руху на освітньо-педагогічні процеси в Україні 20-х рр. ХХ ст. (О. Перетятко, С. Поліщук, А. Сбруєва, С. Сисоєва, І. Соколова, О. Сухомлинська та ін.); вплив постулатів дитиноцентризму й вільного виховання на розвиток педагогічної теорії та практики в Україні (О. Барило, О. Квас, Г. Кемінь, А. Растригіна та ін.), зокрема соціальної педагогіки й виховання (І. Зверєва, А. Капська, Л. Цибулько та ін.); формування вітчизняної педології та педагогіки прагматизму як складників відповідних течій світової педагогіки (І. Болотнікова, Л. Дуднік, Н. Коваленко, В. Лук'янова, Н. Осьмук, О. Сухомлинська та ін.); значення західних ідей для вдосконалення теорії та практики трудового виховання (Г. Ковальчук, С. Мазуренко та ін.) тощо.

Вплив «педагогіки-реформ» на розвиток української педагогічної думки розкрито в широкому спектрі різноматематичних і різнопрофільних досліджень, передусім у галузі персоналістики. Вивчаючи цю проблему, учені акцентують впливи зарубіжних ідей на розвиток світогляду, професійне становлення, наукові здобутки українських педагогів та на реформування системи національної освіти й організації навчально-виховного процесу.

В означених та інших ракурсах розкриваються педагогічні погляди та освітня діяльність широкого кола українських педагогів 20-30-х рр. ХХ ст. – С. Ананьїна, О. Залужного, Т. Лубенця, Я. Мамонтова, Б. Манжоса, О. Музиченка, В. Протопопова, С. Русової, Я. Ряппо, Я. Чепіги та ін. Прогресує тенденція до виходу науковців з «україноцентричного тунелю» й предметного вивчення впливу західних ідей на розвиток української педагогічної думки.

У процесі підготовки дисертації проаналізовано близько 60 історіографічних джерел у вигляді монографій, дисертацій, статей, навчально-методичних, бібліографічних матеріалів і публікацій сучасних учених (Л. Березівська, В. Волошина, Г. Головка, Н. Дічек, І. Зайченко, Н. Кошечко, А. Марушкевич, Н. Осьмук, Л. Ніколенко, Г. Савицька, О. Щербакова та ін.). Особливий інтерес становлять студії, автори яких зіставляють теоретичні погляди, виявляють взаємозапозичення західних та українських педагогів, а також узагальнюють вплив зарубіжного реформаторського руху на становлення національної педагогічної думки.

Охарактеризовано численну групу конкретно-педагогічних досліджень, які розкривають вплив зарубіжних ідей на розробку окремих компонентів теорії та практики навчання, виховання та питань реформування освіти України; на професійну підготовку вчителів тощо (В. Вихрущ, С. Поліщук, А. Пугач, Т. Савшак, Н. Сафонова, О. Сипченко, О. Юзик та ін.).

Активно досліджуються зарубіжні впливи на освітньо-педагогічні процеси в різних регіонах України (С. Вдович, І. Гавришак, Л. Дерев'яна, Т. Завгородня, Н. Ігнатенко, О. Караманов та ін.).

У розрізі порівняльно-педагогічних та передусім соціально-педагогічних й історико-педагогічних студій у сучасній вітчизняній науці окреслюється чітке розуміння проблеми впливу зарубіжних ідей на становлення соціальної

педагогіки та розвиток системи соціального виховання в Україні у 1920–1930-х рр. В узагальнювальних працях з історії соціальної педагогіки її генеза та становлення традиційно відстежуються в загальноєвропейському контексті. Витоки пов'язуються із поглядами Й. Песталоцці та Ф. Дістервега, а оформлення в самостійний напрям – зі сприйняттям основоположних постулатів П. Наторпа, Дж. Дьюї. У такому ключі вони синтезуються із науковою та освітньою діяльністю українських діячів (Х. Алчевська, Б. Грінченко, В. Зеньковський, Т. Лубенець та ін.), які розробляли різні аспекти теорії соціальної педагогіки. Утім, формування системи соціального виховання в Україні за перших радянських десятиліть науковці детермінують внутрішніми економічними та соціокультурними потребами й при цьому часто абстрагуються від зарубіжних впливів.

Отже, у студіях сучасних вітчизняних учених з персоналістики, компаративістики, інших галузей педагогічної науки нагромаджено значний обсяг інформації про вплив і значення ідей зарубіжної реформаторської педагогіки для розвитку теорії й практики навчання й виховання та реорганізації системи освіти України у 20-30-х рр. ХХ ст.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу досліджень українських науковців, присвячених проблемам зарубіжної реформаторської педагогіки, зроблено такі **висновки**:

1. Педагогічну компаративістику витлумачено як осмислення зарубіжних педагогічних ідей, концепцій та освітніх систем в їхньому розвитку та взаємодії, а історіографію педагогічної науки – як сукупність наукових знань про розвиток різних галузей педагогіки та освітніх явищ і процесів у минулому й сьогодні. Важливе методологічне значення для аналізу наукової літератури з досліджуваної проблеми має розуміння сутності зміни радянського формаційного підходу до вивчення освітньо-педагогічних процесів і явищ на сучасну цивілізаційну парадигму, що ґрунтується на засадах плюралізму думок, гуманізму, демократизму.

Здійснена за формально-змістовими, інформативними ознаками класифікація джерел дослідження забезпечила їхній оптимальний аналіз на двох рівнях – синхронно-емпіричному (вивчення надбань представників зарубіжної реформаторської педагогіки) та діахронно-теоретичному (осмислення доробку радянської та сучасної педагогічної науки).

2. Вітчизняна педагогічна наука нагромадила значний масив інформації про розвиток основних течій і напрямів зарубіжної реформаторської педагогіки. Їхнє вивчення радянськими вченими має суперечливий характер: звертаючись до автентичних праць, вони розуміли суть західних освітньо-педагогічних моделей, однак трактували їх крізь призму панівних ідеологем, що спотворювало їхню суть.

У процесі розширення кола знань з означеної проблеми сучасна педагогічна історіографія пройшла шлях від критичного переосмислення радянського спадку до її контроверсійно-аналітичного вивчення на рівні наукового дискурсу. Цю

тенденцію засвідчують узагальнювальні праці, де пропонують оригінальні підходи, моделі структурування «педагогіки реформ» і дослідження її авторських шкіл. Цікавим і продуктивним видається вивчення творчої спадщини та освітньої діяльності зарубіжних педагогів-реформаторів, яких часто порівнюють з українськими вченими-педагогами. Попри певне дублювання фактографічного матеріалу й теоретичних положень, систематизований і проаналізований масив основної літератури відображає поступ української науки у вивченні окресленого кола питань.

Головні зрушення в дослідженні експериментальної та прагматичної течії реформаторської педагогіки полягають у зосередженні уваги вчених на науково-теоретичних поглядах їхніх представників, однак дидактичні аспекти недостатньо досліджено. Важливою тенденцією стало звільнення від впливів радянської й сучасної російської історіографії та ретельне оцінювання аналогічних праць західних науковців. На цій основі в українській педагогічній історіографії формується власне тлумачення філософсько-педагогічних концепцій Дж. Дьюї, Г. Кершенштейнера, В. Лая, Е. Меймана, П. Наторпа, інших діячів зарубіжної педагогіки. Українські вчені переходять від загальних до поглиблених сутнісних характеристик окремих аспектів вище згаданих авторських шкіл, які розглядаються через призму наукового дискурсу.

Посилення уваги до вивчення педагогічних систем М. Монтесорі та Р. Штайнера також зумовлено пошуком шляхів подолання авторитарних методів навчання й виховання та вибором гуманістичних, демократичних ідеалів. Тому ці авторські школи стали розглядатися переважно не в контексті зарубіжного реформаторського руху, а як різновиди теорії вільного виховання та феномени, що репрезентують оригінальні, продуктивні теоретичні й дидактичні ідеї, підходи до формування особистості.

Хоча внесок української науки в світове монтесорізнавство є відносно незначним, відбувається динамічне нарощування знань у цьому напрямі на міждисциплінарному рівні. Досить ґрунтовно досліджений дидактико-методичний складник Монтесорі-педагогіки, представленої широкою тематичною добіркою науково-педагогічних праць, що розкривають її різні аспекти, зокрема й через зіставлення з іншими авторськими школами, окремими персоналіями. У такому ракурсі вчені активно вивчають компоненти Монтесорі-системи, пов'язані з дошкільною та альтернативною освітою, соціальною педагогікою, вихованням креативної особистості, з розвитком дітей з психофізичними вадами, теорією і практикою підготовки вчителів тощо.

Основні контури, здобутки й перспективи дослідження Штайнер-педагогіки окреслили матеріали дев'яти дисертацій, численних статей у науковій періодиці та навчально-методичних публікацій. Від з'ясування ідейних антропософських засад вчені прийшли до вивчення її дидактичних аспектів. Наукова рецепція вальдорфської педагогіки починає органічно поєднувати історичну ретроспективу з експериментальним упровадженням апробованих нею методик викладання навчальних дисциплін в освітніх закладах України та формування гармонійної особистості.

3. Предметом ґрунтового наукового аналізу став розвиток української системи освіти та педагогічної думки в контексті зарубіжного реформаторського руху, хоча окремі його аспекти вивчені недостатньо глибоко. Складний шлях осмислення пройшла радянська історіографія: за доби «хрущовської відлиги» відновилося неупереджене дослідження педології та освітніх процесів і спадщини українських педагогів 20-х рр. ХХ ст., які розглядалися крізь призму впливів західних ідей. Однак у 1970-1980-х рр. утвердилася парадигма їхнього вивчення в контексті загальних процесів розвитку радянської освіти, тож усі теоретичні й практичні здобутки зарубіжної педагогіки піддавалися огульній критиці.

Сучасна історико-педагогічна наука осмислює цю проблематику у двох ракурсах: а) висвітлення західних чинників у процесах розвитку системи освіти, соціальної педагогіки, педагогічної думки України у 20-х рр. ХХ ст., що становлять головний предмет конкретно-педагогічних досліджень; б) з'ясування факторів впливу на означені процеси та явища в контексті вивчення різних течій і напрямів реформаторської педагогіки. Ці тенденції увиразнюють праці, присвячені розвитку вітчизняної педології: її зародження й становлення розглядається в плані запозичення й адаптації зарубіжних педагогічних постулатів, а подальший розвиток – з позиції українського освітньо-педагогічного процесу.

Сучасні науковці активно досліджують вплив реформаторської педагогіки на розвиток трудової школи й виховання в Україні у 20-х рр. ХХ ст. Більш ґрунтовно з'ясовані теоретичні аспекти впливу зарубіжних авторських шкіл (Г. Кершенштейнер та ін.) на розробку радянської концепції трудової школи, але менш дослідженою залишається дидактичний складник цього питання.

Сукупний доробок вітчизняних учених дає достатньо чіткі уявлення про вплив зарубіжної реформаторської педагогіки на: а) формування в українському освітньому й науково-педагогічному середовищі нового розуміння сутності процесу навчання; б) розробку нових концепцій змісту освіти та запровадження, поряд із класно-урочною системою, альтернативних форм і методів навчання; в) розробку й використання в організації навчально-виховного процесу комплексних програм і тестових методик тощо. Наявний масив конкретно-педагогічних досліджень свідчить, що зарубіжні течії, теорії вільного виховання та соціальної педагогіки істотно вплинули на формування теорії і практики освіти в Україні, однак у площині розробки та організації навчально-виховного процесу вони були незначними, педагоги й державні діячі орієнтувалися на соціальне замовлення суспільства.

На початку ХХІ ст. активізувалося вивчення впливу зарубіжного реформаторсько-педагогічного руху на розвиток різних складників української системи освіти та теорії і практики навчання й виховання, методики викладання навчальних дисциплін, а особливо – професійної підготовки вчителя й розробку інноваційних педагогічних технологій. Ці студії засвідчують, що українська історико-педагогічна наука, зокрема компаративістика, еволюціонують від наративно-описових до критично-конструктивних, аналітично-порівняльних, креативних підходів до осмислення складних, суперечливих процесів і явищ

розвитку національної освіти й педагогіки. При цьому вони традиційно вивчаються у двох головних вимірах: хронологічному (переважно стосуються періоду революції 1917–1920 рр. й «українізації» 1920-х рр.) і територіальному (досліджуються в окремих регіонах України).

4. Результати напрацювань українських науковців у сфері зарубіжної «педагогіки-реформ» заслуговують на творче використання в модернізації педагогічних технологій та сучасної системи освіти України. Про це свідчить і розроблена автором програма курсу за вибором «Зарубіжна реформаторська педагогіка в роботах українських учених кінця ХХ – початку ХХІ століття», який був апробований під час занять з проблемною групою у ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» та в інших навчальних закладах України. Реалізація теоретичних здобутків та практичного досвіду представників зарубіжної реформаторської педагогіки за сучасних умов сприятиме розробці нових й удосконаленню існуючих методів, прийомів, засобів оптимізації навчально-виховного процесу та реалізації курсу на інтеграцію української системи освіти в європейський культурний простір.

Результати дисертаційного дослідження дають можливість визначити перспективи: а) підготовки комплексного дослідження, присвяченого зарубіжній педагогіці реформ кінця ХІХ – 30-х рр. ХХ ст., що акумулюватиме рецепцію цієї проблеми українськими науковцями; б) поглибленого вивчення конкретно-наукових проблем, які стосуються творчої спадщини та освітньої діяльності Г. Вінекена, Л. Гурлітта, О. Декролли, Е. Кей, Р. Кузіне, А. Фер'єра та ін.; в) видання україномовних перекладів автентичних творів представників зарубіжної педагогічної думки; д) підготовки бібліографічного словника (енциклопедії), що містив би відомості про відомих зарубіжних учених-педагогів ХІХ – початку ХХІ ст.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

1. Чопик Ю. Прагматизм як напрям зарубіжної реформаторської педагогіки кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.: рецепція вітчизняних дослідників / Юрій Чопик // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : наук. зб. – Умань, 2014. – Вип. 49. – С 227–233.

2. Чопик Ю. Теорія вільного виховання як складник реформаторської педагогіки кінця ХІХ – першої третини ХХ ст.: рецепція сучасної вітчизняної педагогічної науки / Юрій Чопик // Людинознавчі студії : зб. наук. праць ДДПУ. – Дрогобич, 2014. – Вип. 29, ч. 2. – С. 215–225.

3. Чопик Ю. Теорія і практика вальдорфської педагогіки в дослідженнях сучасних українських науковців / Юрій Чопик // Обрії : наук.-пед. журн. – Івано-Франківськ : Обрії, 2014. – Вип. № 1 (38). – С. 58–60.

4. Чопик Ю. С. Українське монтезорізнавство: сучасний стан і перспективи розвитку / Ю. С. Чопик // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер. : педагогіка і психологія. – Ялта, 2014. – Вип. 45, ч. II. – С. 354–359.

5. Чопик Ю. С. Експериментальна педагогіка як напрям освітньо-реформаторського руху в дослідженнях вітчизняних учених / Ю. С. Чопик // Оновлення змісту, форм та методів і виховання в закладах освіти : зб. наук. праць [Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету]. – Рівне : РДГУ, 2014. – Вип. 10 (53). – С. 93-97.

6. Савчук Б. Вплив реформаторської педагогіки на розвиток теорії і практики навчання і виховання в Україні у першій третині ХХ ст.: історіографія проблем / Борис Савчук, Юрій Чопик // Людинознавчі студії : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Сер. : Педагогіка. – Дрогобич : вид. відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2015. – Вип. 31. – С. 260–270.

7. Чопик Ю. Ідеї зарубіжної реформаторської педагогіки кінця ХІХ – початку ХХ століть у розвитку вітчизняної педагогічної думки: інтерпретація сучасних учених / Юрій Чопик // Молодь і ринок : щомісячн. наук.-пед. журн. – Дрогобич, 2015. – № 1 (120). – С. 144–149.

8. Чопик Ю. Історіографія педагогічної компаративістики: проблема методології дослідження / Юрій Чопик // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць. – Хмельницький : ХГПА, 2016. – Вип. 21. – С. 181–187.

Опубліковані праці апробаційного характеру

9. Чопик Ю. Творча спадщина Марії Монтесорі в сучасних вітчизняних педагогічних дослідженнях / Юрій Чопик // Товариство «Рідна школа»: історія і сучасність : наук. альманах. – Львів, 2014. - Ч. 7. – С. 135–143.

10. Чопик Ю. С. Авторська система Марії Монтесорі в рецепціях українських учених / Ю. С. Чопик// Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka : zbiór raportów naukowych Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji (Wrocław, 29.06–30.06.2014 r.). – Warszawa : Sp. Z.o.o. «Diamond trading tour», 2014. – Część 3. – S. 10–12.

11. Чопик Ю. С. Впровадження ідей Монтесорі-школи в українську освіту / Ю. С. Чопик // Реалізація закону України «Про вищу освіту» у вищій медичній та фармацевтичній освіті України (з дистанційним під'єднанням ВМ(Ф)НЗ України за допомогою відеоконференц-зв'язку) : матеріали всеукр. навч.-наук. конф. з міжнар. участю, присвяченій пам'яті ректора, члена-кореспондента НАМН України, професора Леоніда Якимовича Ковальчука (Тернопіль, 21–22 трав. 2015 р.). – Тернопіль : ТДМУ, 2015. – С. 578–579.

12. Чопик Ю. С. Проблеми становлення Вальдорфської педагогіки на теренах України / Ю. С. Чопик// Досвід впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах Прикарпаття III–IV рівнів акредитації : тези наук.-метод. конф. (Івано-Франківськ, 29.04.2015 р.). – Івано-Франківськ: ІФНМУ, 2015. – С. 157–158.

АНОТАЦІЇ

Чопик Ю. С. Зарубіжна реформаторська педагогіка в оцінках українських науковців (друга половина ХХ – початок ХХІ століття). – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки. – Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія МОН України, Хмельницький, 2017.

У дисертації здійснено комплексний аналіз досліджень українських учених другої половини ХХ – початку ХХІ ст. щодо розвитку зарубіжної реформаторської педагогіки наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. З'ясовано методологічні засади, джерельну базу, стан вивчення проблеми.

Розкрито здобутки, прогалини, тенденції розвитку досліджень радянських і сучасних українських учених про різні течії, напрями, авторські школи «педагогіки реформ», зокрема експериментальної й прагматичної педагогіки, Монтессорі-педагогіки, вальдорфської школи тощо.

Охарактеризовано рецепцію вченими комплексу проблем щодо впливів реформаторської педагогіки на розвиток системи освіти, педагогічної думки, теорії і практики навчання й виховання в Україні у 20-30-х рр. ХХ ст. Визначено можливості використання результатів дослідження в розробці педагогічних технологій та модернізації сучасної системи освіти України.

Ключові слова: зарубіжна реформаторська педагогіка, теорія вільного виховання, Монтессорі-педагогіка, вальдорфська педагогіка, прагматична педагогіка, експериментальна педагогіка, педагогічна компаративістика, історіографія педагогічної науки.

Чопик Ю. С. Зарубежная реформаторская педагогика в оценках украинских учёных (вторая половина ХХ – начало ХХІ столетия). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Хмельницкая гуманитарно-педагогическая академия МОН Украины, Хмельницкий, 2017.

В диссертации проведен комплексный анализ исследований украинских ученых второй половины ХХ – начала ХХІ вв., посвященных развитию зарубежной реформаторской педагогики в конце ХІХ – 30-х гг. ХХ вв. Раскрыты методологические основы, источниковедческая база, степень изученности проблемы.

Проанализированы достижения и тенденции развития исследований советских и современных украинских ученых о разных течениях, направлениях, авторских школах «педагогике реформ», в частности экспериментальной и прагматической педагогике, Монтессори-педагогике, вальдорфской школе и др.

Дана характеристика рецепции ученых комплекса проблем о влиянии реформаторской педагогики на развитие системы образования, педагогической мысли, теории и практики обучения и воспитания в Украине в 20-30-х гг. ХХ в. Определены возможности использования результатов исследования в разработке

педагогических технологий и модернизации современной системы образования Украины.

Ключевые слова: зарубежная реформаторская педагогика, теория свободного воспитания, Монтессори-педагогика, вальдорфская педагогика, прагматическая педагогика, экспериментальная педагогика, педагогическая компаративистика, историография педагогической науки.

Chopyk Yu. S. Foreign Reformatory Pedagogy in Ukrainian Scientists' Assessment (Latter Half of the 20th – Early 21st Centuries). – Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Pedagogical Sciences, speciality 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy. – Khmelnytskyi Humanitarian-Pedagogical Academy Ministry of Education and Science of Ukraine, Khmelnytskyi, 2017.

The dissertation deals with the complex analysis of the late 20th – early 21st century Ukrainian scientists' investigations on the development of foreign reformatory pedagogy in the late 19th – the thirties of the 20th century. The developed methodological program of the dissertation reflects the approaches existing in Ukrainian pedagogical science to the definition of pedagogical comparativistics, pedagogical historiography and scientific instruments developed by its representatives, as well as general scientific and special methods of carrying out scientific research work. The classification of historiographical sources has become the subject of study. The analysis of the degree of scrutiny of the development of «education reform» in Ukrainian historical and pedagogical science has been made.

The dissertation revealed the major achievements, gaps and developmental trends in the Soviet and modern studies having to do with various tendencies, trends, original schools of «Reform Pedagogy» namely experimental and pragmatic pedagogy, Montessori pedagogy, Waldorf education schools, etc. It is shown that these and other problems have been reported in different papers on the pedagogical comparativistics and human resources, social pedagogy, and other branches of pedagogical science. It is shown that these and other problems were differently covered in the works on pedagogical comparativistics and personalistics, social pedagogy and other branches of pedagogical science.

A rather holistic reception of research by Russian scientists is offered, which reveals a wide range of problems concerning the influence of theoretical ideas and practical experience of representatives of different trends, schools, author's schools of foreign reformatory pedagogy on the reform of the education system and the development of pedagogical thought, didactics, theory and practice of Ukrainian upbringing in 1920-30s. Particular attention is paid to the analysis of works devoted to the pedagogical heritage and public, state activities of famous Ukrainian teachers S. Ananyin, G. Gotalov-Gotlib, O. Zaluzhny, T. Lubents, Y. Mamontov, B. Manzhos, O. Muzychenko, V. Protopopova, S. Rusova, J. Rappo, I. Sokoliansky, J. Chepigi, and others.

It is shown that, in their totality, the studies of Ukrainian scientists give fairly clear ideas about the influence of foreign reformatory pedagogy on the formation in the

Ukrainian educational and scientific-pedagogical environment of a new understanding of the essence of the learning process; development of new concepts of education and implementation, in addition to the class-lesson system, alternative forms of education; development and use in the teaching and educational process of comprehensive programs, testing techniques, other innovations. It has been defined the modern scientists' perception of a set of problems related to the impact of foreign tendencies and trends upon the development of education system, educational thought as well as theory and practice of teaching and education in Ukraine in 1920-30s.

The dissertation outlined the possibilities of the use of the Ukrainian scientists' investigation results in the development of educational techniques and modernization of education system in Ukraine.

Key words: foreign reformatory pedagogy, theory of unrestricted education, Montessori pedagogy, Waldorf pedagogy, pragmatic pedagogy, experimental pedagogy, comparative pedagogy, pedagogical historiography.

Підписано до друку 26.05.2017 р. Формат 60x84/16.
Друк офсетний. Кегль Times New Roman. Ум. друк. арк. 0,9.
Наклад 100 прим. Замовлення № 264.

Видавець ПП Заколотний М. І.
м. Хмельницький, вул. Соборна, 55
тел.: (0382)777-717
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 3770 від 28.01.2010 р.